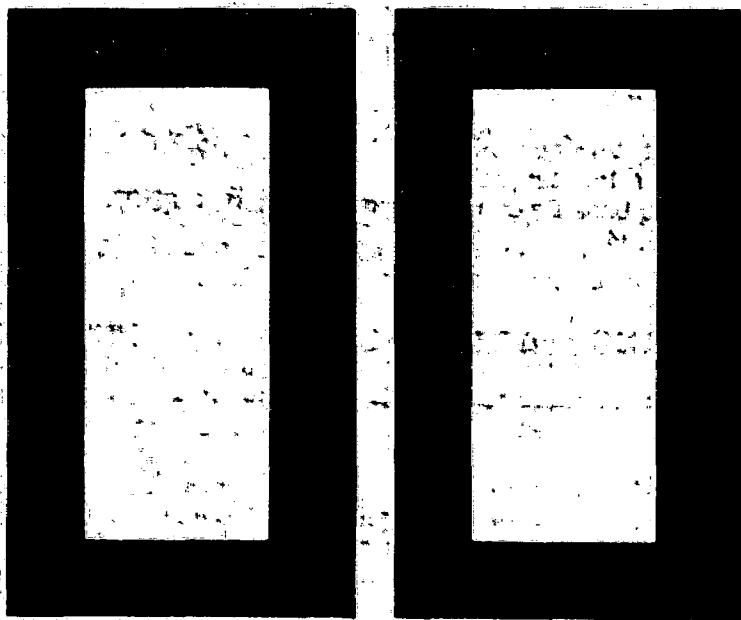

1986 No 20/5

TWICKEL

BULLETIN

VERENIGING VRIENDEN VAN TWICKEL

TWICKELBULLETIN

uitgave van de Vereniging Vrienden van Twickel
dit blad verschijnt drie maal per jaar

redactieadres: Vijverlaan 33 Hengelo (O) en/of Jacob Marisstraat
169 7556 KE

Vereniging Vrienden van Twickel
opgericht 1972

Secretariaat: Vijverlaan 33 Hengelo (O), tel. 916536
contributie f 15,- per jaar
bank: Rabo-bank Delden rekeningnummer 31.33.09.973
giro: 2850534

JAARGANG APRIL 1986

NUMMER 20/5

INHOUD:

Twickel aktueel	pag. 1
Van de redactie...	pag. 2
Twente te Pronk	pag. 5
Het rouwbord van de Gravin	pag. 7
Een stukje Italiaanse geschiedenis in een speel- goedkast op de zolder van kasteel Twickel	pag. 12
Uit ons grijs verleden	pag. 16
De tuinen van Twickel	pag. 22

Twickel aktueel

In de voorbije maanden zijn de volgende zaken op de bestuursvergaderingen besproken.

- a. Met betrekking tot de verkeersproblematiek op de weg Delden-Borne (O 53) heeft er een bespreking plaatsgevonden in het gemeentehuis van Ambt-Delden met de burgemeester, de rentmeester en twee bestuursleden van ons.

Er is afgesproken om in gezamenlijk overleg verder te werken aan het verkeersluw maken van de genoemde weg en de aansluitende plattelandswegen.

- b. Van wege de winterse omstandigheden is er niet veel terecht gekomen van de twee schoningsdagen in februari j.l. Het geen jammer is.

Wel hebben gesprekken plaatsgevonden tussen de mensen van het IVN die dit uiterst nuttige werk doen en ons bestuur in bij zijn van de heer H. Langkamp de nieuwe benoemde begeleider van dit werk.

De organisatorische kant van het werk is nu goed doorgesproken, terwijl over de inhoudelijke invulling van het schoningswerk nog nader contact plaats zal hebben tussen onze vereniging en het IVN enerzijds, en de Stichting Twickel anderzijds.

- c. De kleine vuilstortingen zijn in de gemeente Ambt-Delden naar tevredenheid van een ieder uitgevoerd. Alleen met betrekking tot een grotere vuilstort bestaat met de Provincie nog onduidelijkheid over wie die zal gaan opruimen.

- d. De vuilstort het Rikkerink is onlangs gesloten, doordat nu eindelijk een nieuwe stortlocatie in Twickel in gebruik is genomen. Wat thans nog rest is het opruimen van het tijdelijk gestorte vuil.

Destijds hebben we geen bezwaar gemaakt tegen een **tijdelijke** verhoging van het Rikkerink omdat er voldoende waarborgen zijn gegeven door de IST en de gemeente Ambt-Delden, waardoor wij het vertrouwen hadden dat het overtollige vuil ook weer zou worden afgevoerd.

De afvoer is noodzakelijk om de vuilbelasting terug te brengen en om uitvoering van het landschapsplan te kunnen realiseren.

Toch werden we de afgelopen verkiezingstijd onaangenaam verrast door uitspraken van verantwoordelijke politici in Ambt-Delden. Het heeft er alle schijn van dat men bezig is zich aan de

uitvoering van het gesloten contract te willen onttrekken. Mocht het onverhoopt ooit zover komen, dan zullen we ons met alle inzet en middelen daar tegen verzetten.

Onlangs hebben we een brief gestuurd aan de IST en de gemeente Ambt-Delden waarin we nog eens aandringen op naleving van de gesloten overéénkomst.

De voorzitter.

Van de redactie...

Op het moment, dat dit getikt wordt is het buiten mistig en droef, maar de vorst is uit de grond. De herinnering aan de Elfstedentocht begint al te vervagen. Pasen komt in zicht. Als U dit leest is ook dat feest voorbij en richten we ons op Pinksteren. Het is al een aantal jaren geleden, dat we met Pinksteren in de buurt van Uelsen moesten stoppen voor een groepje kinderen. Ze hadden een versierd touw over de weg gehangen. Pas nadat we enig "tolgeld" hadden geofferd mochten we onze weg vervolgen.

Stellig nog een laatste rest van de Pinkstergebruiken, die vroeger uitgebreid in ere werden gehouden. Dan werd al weken voor de tijd een Pinksterbruidspaar gekozen uit de aankomende jeugd. Er werd een Pinksterkroon gemaakt en op de feestdag trok het bruidspaar vergezeld van leeftijdsgenootjes door de boerschap. Bij iedere boer werd halt gehouden en werd er gezongen:

"Doar komme wi-j met de Pinksterbroed an",

"Meer eenmoal in het joar."

"En al wee ons nich gewwen wil"

"Dee kan ons loaten goan!"

"Pinksterbroed, luieroet",

"Haste meer eerder op-estoan",

"Dan haste met de Pinksterbroed met können goan!"

Na het zingen werd er op een kleine gave gerekend natuurlijk. En die kwam er dan ook wel. Aan het eind van de dag werd de buit omgezet in snoeperij.

Wilt U nog meer zien van het oude Twente, dan zouden we U willen aanraden vóór 18 mei a.s. nog eens naar het Rijksmuseum in Enschede te gaan. Daar kunt U genieten van de tentoonstelling Twente te Pronk. Werk van kunstenaars, zoals zij Twente door de laatste eeuwen

hebben gezien. De neerslag van dit alles kunt U in Uw bezit krijgen in de vorm van een boek. In dit nummer vindt U er een aankondiging van.

Dat Twente nog steeds mooie dingen herbergt hebt U op onze laatste vergadering kunnen zien. De film van Dick Klevering was toch wel weer een openbaring. En meteen een aansporing zuinig te zijn op ons gezamenlijk erfdeel. En hoe dat kon zagen en hoorden we in het tweede deel van de avond. Een goede greep van het bestuur om ons kennis te laten nemen van de mogelijkheden, die de Rijksoverheid biedt om landbouwgebieden niet te laten verworden tot alleen maar grasvlakten en maïsplantages.

Op basis van volkomen vrijwilligheid (**dat staat steeds voorop**) kan de boer met de Overheid een Beheersovereenkomst aangaan. Hij boert op een wijze, die het landschap in zijn waarde laat, dus niet degra-deert tot alleen maar een productiefactor. De Overheid komt hem in zijn mindere verdiensten tegemoet.

In de overeenkomst kunnen de volgende afspraken staan:

- a. handhaven van de huidige waterstand
- b. niet scheuren en frezen van grasland
- c. geen gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen
- d. niet rollen en slepen tussen 15 april en 15 juni
- e. niet maaien en weiden tussen de data van d
- f. geen drijfmest uitrijden tussen de data van d

Ook kan een deel van deze afspraken worden gekozen. Om een idee te geven van de bedragen waar het om gaat noemen we het bedrag dat we vonden in een circulaire van het Ministerie van Landbouw. In 1985 kon een boer, die het hele pakket in zijn Beheersovereenkomst had een bedrag van f 666,70 per ha ontvangen als vergoeding voor de mindere opbrengst van zijn land.

Het is natuurlijk riskant om bedragen te noemen, omdat niet overal de omstandigheden gelijk zijn. En niet elke boer kiest hetzelfde pakket in zijn afspraken.

Als leek zou je zeggen, dat hier een kans ligt voor de boeren om met een mindere productie evenveel te verdienen. En waar wordt op dit moment in boerenkringen meer over gepraat dan over de superhef-fingen? De productie is te hoog. Boeren worden gestraft als ze teveel melk afleveren. Je zou dus zeggen, ga een Beheersovereenkomst aan, produceer dus minder, maar ontvang evenveel geld.

Natuurlijk kan een Beheersovereenkomst alleen worden afgesloten in die gebieden, die door het Ministerie als nog van belang worden aangemerkt.

Boeren uit de Noord-Oostpolder hoeven er niet op te rekenen. Daar is geen natuurlijk landschap te beschermen.

In bijzonder kwetsbare gebieden kan een reservaatfunctie worden

aangeboden. De gronden komen dan in beheer bij een natuurbeschermingsorganisatie. Het is duidelijk, dat het boeren op gronden in een reservaat wel erg ingeperkt gaat worden. Daar is het boerenbedrijf duidelijk ten dienst van het behoud van de natuur. Maar zo herinneren we ons dat toch nog wel van vroeger? Toen was het boerenwerk iets dat plaats vond tussen de coulissen van de natuur. Zou er een boer uit het Twickelse eens zijn visie op willen geven? We willen ook best een keer komen praten. Misschien zou er ook een oplossing voor het mestprobleem inzitten op deze manier. Minder dieren, minder mest, meer natuur, een gelijke beloning. We willen nog even belangstellenden vertellen waarin een en ander gevonden kan worden. Dat is in de Nota betreffende de relatie landbouw en natuur- en landschapsbehoud. Kortweg, de Relatienota. Het gemeentehuis zal U vast op weg kunnen helpen.

Bij het bestuur is een brief binnen gekomen van de Dierenbescherming afd. Hengelo over de Wildtrappen in het Twentekanaal. Deze zaak is ook in de werkgroep Natuurbehoud van de Milieufederatie aan de orde. Het bestuur van Dierenbescherming heeft contact met Rijkswaterstaat. Deze dienst wil best meewerken aan het plaatsen en onderhouden van wildtrappen, maar moet dan wel de gegevens hebben over de wisselplaatsen. Aan onze leden dus nu het verzoek: Weet U wissels, waar regelmatig dieren omkomen, geeft U ze door. Direct aan Dierenbescherming of aan het bestuur van de Vrienden. Er kan door Rijkswaterstaat in voorzien worden.

Een laatste punt waar tegenwoordig in de milieu-organisaties over gesproken wordt is de opkomende rage van het kanovaren. Na de surfplank heeft de sport, gesteund en gestimuleerd door de commercie het kanovaren ontdekt. En dan wel het kanovaren op de beken in Twente. Wie weet, dat de oevers van b.v. de Dinkel een laatste toevlucht vormen voor de ons nog restende zeldzame vogels, zal het met ons eens zijn, dat dit niet kan. De mens zal toch ééns tevreden moeten zijn met wat hij de natuur al heeft ontnomen. De allerlaatste rustplaatsen voor dier en plant zullen we toch moeten willen ontzien. Zal ik U een voorspelling doen? Het argument van de werkgelegenheid zal ook hier wel weer in stelling gebracht worden. Och, ja, wat is nou helemaal een ijsvogel of een gele kwikstaart.

De redactie.

In maart verschijnt het mooiste boek van Twente:

Twente te Pronk

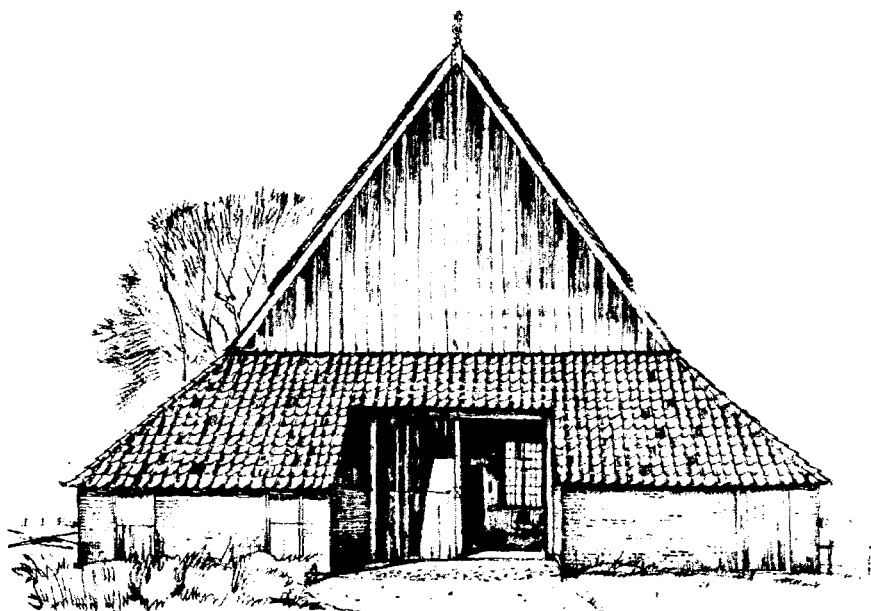
De schoonheid van Twente wordt alom geroemd. Het prachtige landschap, de schitterende boerderijen en buitens, zij vormen een uniek samenspel, dat juist die streek zijn eigen karakter geeft.

Vele kunstenaars lieten zich inspireren door Twente. Zij bezochten de landstreek, en maakten er talloze prenten, tekeningen en aquarellen. Al in de 17e eeuw trokken zij erop uit om hun indrukken in beeld te brengen. De thematiek van hun werk was vooral het landschap. In het boek komen, onder andere, Hobbema en Ruysdael ter sprake. De 18e eeuw brengt de kastelen en buitenplaatsen in de belangstelling.

Bijzonder fraai werk van onder meer Pronk, de Haar en Schouman is opgenomen in Twente te Pronk.

Een verrassende ontwikkeling in de afbeeldingstechniek en in de thematiek van de kunstenaars voltrok zich in de 19e eeuw. Het geromantiseerde, haast arcadische Twente staat dan centraal. Na 1850 komt ook de meer 'verslagleggende' beeldende kunst op. We zien landschappen met rokende schoorstenen verschijnen; de industrialisatie trekt de aandacht. Soms werden de kunstwerken gemaakt voor tijdschriften en kranten, maar ook voor de nieuwe bedrijven, die zich in Twente ontwikkelden. Een unieke creatieve impuls vormde de brand van Enschede in 1862, toen veel kunstenaars speciaal gravures vervaardigden om uit de opbrengst een hulpfonds te creëren.

Twente te Pronk laat het publiek voor de eerste keer alle facetten van het schitterende gebied zien: buitens, kastelen, boerderijen, fabrieken, watermolens, maar ook mooie panorama's.

140 Het erve Groothold in Boekelo (gem. Enschede). Uitgebouwde "hookschötte" onder de houten topgevel. "Lös hoës". Het woongedeelte met open vuur is zichtbaar via de geopende inrijdeur (naar foto). Toestand in 1912. Nu gesloopt.

Het boek verschijnt in samenwerking met het Rijksmuseum Twente, dat een speciale tentoonstelling verzorgt, mede naar aanleiding van het afscheid van zijn directeur, dr. A.L. Hulshoff. De tentoonstelling is te zien van 28 maart t/m 18 mei.

Twente te Pronk bevat meer dan 150 prenten, tekeningen en aquarellen over onder meer

* Albergen * Almelo * Boekelo * Borne * Breklenkamp * Delden * De Lutte * Denekamp * Diepenheim * Enschede * Fleringen * Goor * Hengelo * Lonneker * Losser * Markelo * Oele * Oldenzaal * Ootmarsum * Rossum * Rijssen * Saasveld * Tubbergen * Weerselo * Wierden * Zenderen.

ca. 200 pagina's

formaat: 29,5 x 21

genaaid

meer dan 150 afbeeldingen

prijs: tot 1 juli f 29,50

daarna: f 39,50.

Aan de redactie van het Twickel bulletin te Hengelo (O)

Hierbij stuur ik U de tekst van een rouwbord ter nagedachtenis aan M.C. Gravin van Wassenaer (overleden 1850), dat in de kerk van Lage hangt. Veel van het historische interieur van deze kerk is verwaald geraakt en/of opgeruimd. Gelukkig is dit rouwbord gespaard gebleven en hangt thans aan de zuidmuur in de kerk. (Zie foto op pag. 128 in jaarboek Twente, 1978, deel 17).

Ik heb van een foto, die ik op onze excursiedag, 29 september 1984, gemaakt heb, de tekst overgenomen en voor U uitgetikt.

Eén van de foto's die ik toen gemaakt heb stuur ik U hierbij, zodat U ook de indeling van het bord met de 12 coupletten en het daarbovenstaande opschrift kunt zien. Daarboven is nog het alliantiewapen Van Heeckeren-Van Wassenaer aangebracht.

Het gedicht is volgens Mr. G.J. ter Kuile - Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twenthe - 1911 -, blz. 228, door Ds.

Visch te Lage gemaakt. Ik weet verder niets van deze Ds. Visch. Misschien weet U iemand die wel op de hoogte is van de antecedenten van Ds. Visch.

M.R. Nauta
Noardein 80
8625 TK Oppenhuizen.
Telefoon 05153-454.

Rouwbord.
M.C. Gravin van Wassenaer
Kerk te Lage

Baronesse M.C. Van Heeckeren van Wassenaer - Geb. Gravin Van Wassenaer.

BY DEN DOOD VAN M.C. GRAVINNE VAN WASSENAER.
 LAATSTE AFSTAMMELING VAN DEN ADMIRAAL VAN WASSENAER-
 OBDAM EN ECHTGENOTE VAN I.D.C. BARON VAN HEECKEREN VAN
 WASSENAER.

GEBOREN TE AMSTERDAM DEN 21 SEPTEMBER 1799. EN IN DEN
 HEER ONTSLAPEN TE s'GRAVENHAGE DEN 31 MAART 1850.

Ween, Lage! ween! ja ween! met Delden,
 De Vrouw van Wass'naer is niet meer!
 De laatste telg van Neërlands helden
 Zonk in het graf der vad'ren neër.

Weent! weent die engel Gods op aarde,
 Zij, die U schraagde in de nood.
 Die, met haar' rang, de godsvrucht paarde,
 Rust nu in de armen van de dood!

Weent! arme Weduwen en Wezen!
 Zij, die met volle handen gaf.
 Die U voor geen gebrek deed vreezen,
 Rust nu, helaas in't zwijgend graf.

En, echtgenoot! zoudt Gij niet weenen?
 U kleeden in den diepsten rouw?
 Daar al Uw blijdschap is verdwenen
 Bij't sterfbed Uwer brave Vrouw?

Ween vrij, Uw' troosteres in nooden,
 Uw' trouw' Vriendinne, is niet meer!
 Vergeefs staart Gij op't Rijk der dooden
 Het graf geeft geene dooden weer.

O, God hoe donker zijn Uw wegen!
 Wie peilt Uw eeuwig raads besluit?
 Zij, die voor't menschdom was een zegen,
 Wordt naar Uw wil der wormenbuit.

Maar, Hemelvader! al het duister,
 Dat hier Uw' weg voor ons bedekt,
 Verandert eens in't helderst luister,
 Wanneer Gij Uwe dooden wekt.

Die groote dag zal eenmaal komen
Dat deze brave Vrouw herleeft.
En zij, met duizend, duizend vromen
Ginds onder Serafijnen zweeft.

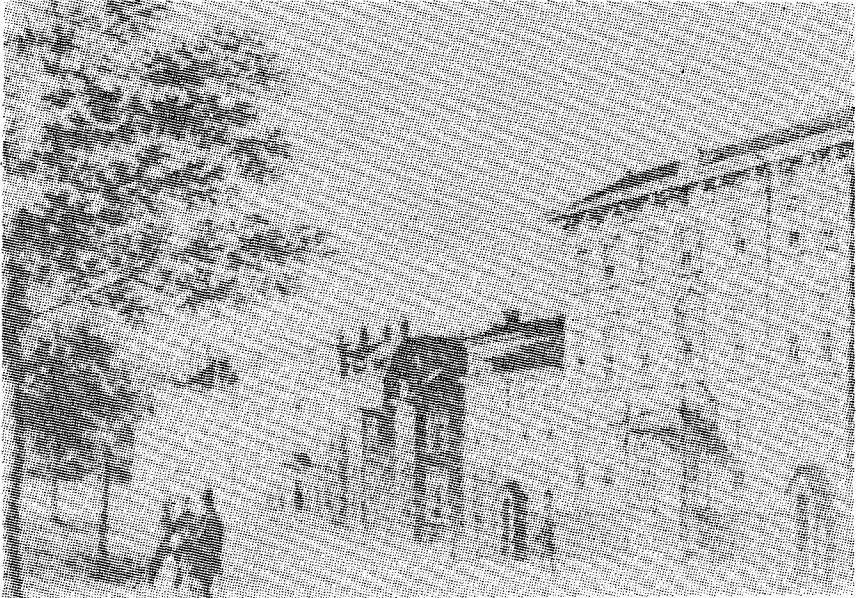
Reeds thans geniet haar' ziel, hier boven,
De vrucht van haar godsdienstigheid:
Een schat, die haar geen dood kan rooven,
Hoever zich ook zijn magt verbreidt.

Rust dan in't graf der Wassenaeren,
Beroemd door dapperheid en trouw,
Niet meer geschokt door 's levens baren,
Gij Tabitha! Gij, ed'le Vrouw!

Rust zacht, op Uwe legerstede,
Der armen toevlugt hier op aard;
Ja, Vrouw van Wass'naer! rust in vrede,
Die't sieraad Uwer Sekse waart!

De Na-neef zal Uw' roem vermelden,
De tijdgenooten - welk een schaar!
Het volk van Lage en van Delden,
U zeg'nen, Vrouw van Wassenaer.

Een stukje Italiaanse geschiedenis in een speelgoedkast op de zolder van kasteel Twickel

Litho door A.P. Langenhuysen 1844 (L.J. v.d. Klooster, Oranje in beeld).

Enige tijd geleden werd mij gevraagd het nog overgebleven speelgoed op kasteel Twickel te inventariseren en te beschrijven.

Het is altijd weer een reuze spannende gebeurtenis om vele dozen met spelletjes uit een grote kast op zolder te halen en te bekijken wat voor soort spelen er nu weer te voorschijn komen.

Behalve allerlei kaart-, dam-, schaak- en trictracspelen bevonden zich ook zeer mooi versierde dozen met minder bekende spellen in de kast, voor het grootste gedeelte daterend uit de periode 1855-1870. Het merendeel moet geweest zijn van Marie (Maria Cornelia, Freule van Heeckeren van Wassenaer, geboren in 1855), Carel George Unico, geb. 1856 en Rodolphe Frederic, geb. 1858.

Misschien herinnert u zich nog de aardige foto, in een vorig Twickel Bulletin, waarop de drie kinderen met speelgoed staan afgebeeld. Ook dit speelgoed vond ik terug op de zolderkamer. Misschien dat ik in een volgend artikel wat uitvoeriger in kan gaan op het speelgoed dat ik aantrof in de twee grote kasten op zolder.

In dit artikel ga ik wat dieper in op één spel dat ik aantrof.

Dat ik daardoor een stukje Italiaanse geschiedenis oprakelde was louter toeval.

Op zich lijkt dit spel: "Jeu de Garibaldi, ou l'Italië delivrée" niet eens zo bijzonder. Verpakt in een mooie vierkante doos zit een dobbelspel. Noemenswaard is ook de deksel waarop een fraaie prent staat afgebeeld van de Italiaanse vrijheidsstrijder Garibaldi, te paard. Wie was deze Garibaldi en waarom werd er een spel aan hem gewijd? In vier talen, Italiaans, Frans, Engels en Duits worden de spelregels uitgelegd. Een ongelimiteerd aantal spelers kan met twee dobbelstenen een aantal Italiaanse steden veroveren. Vóór elke worp worden 3 pennies of 3 quattrini ingezet. Degene die bijvoorbeeld 1 en 1 gooit mag al het geld van Napels wegnemen en is de overwinnaar van Napels.

Degene die 6 en 6 gooit mag de volledige geld inzet van alle steden in ontvangst nemen en is de overwinnaar en bevrijder van het gehele Italië. Een laatste regel van de spelinstructie vermeldt nog: L'idée profordément politique peut offrir ce jeu n'alpas besoin de commentaire, et chaque joueur saura l'y trouver."

Vrij vertaald: "Commentaar op en uitleg over de diepere politieke betekenis van dit spel is vast niet nodig. De speler zal dit zelf wel kunnen bedenken".

Daar zat ik, boven in de zolderkamer, over het spel gebogen en dacht bij mezelf: "Die uitleg had ik er best bij willen hebben".

Door in een encyclopedie bij Garibaldi te kijken kwam ik alweer wat verder, maar wat wil nu het toeval.....

Op een bovenste plank van de "speelgoedkast" staan twee toverlantaarns, prachtige exemplaren keurig ingepakt in een spanen doos evenals de beschilderde glazen die erbij horen. Deze serie glaasjes zat verpakt in een oude krant en wel de "Opregte Haarlemsche Courant" van vrijdag 12 september 1862. (f 5,-- in de 3 maanden, dagelijks uitgegeven met uitzondering van zon- en feestdagen).

Op de voorpagina van deze uiterst vermakelijke krant staat het wereldnieuws vermeld. Er wordt uitvoering verslag gedaan over de grote politieke problemen in Italië. De heer Garibaldi speelt hier een belangrijke rol in. Zijn naam komt welgeteld 10 keer voor in het verslag van deze krant.

Italië bestond in de vorige eeuw uit verschillende staten.

Gebieden behoorden tot Oostenrijk, anderen tot Frankrijk en dan was er nog een Kerkelijke staat waaronder Rome viel.

Guiseppe Garibaldi, die leefde van 1807 tot 1882, streefde ernaar om van Italië één staat te maken. Getraind in de Zuid-Amerikaanse oorlo-

gen (1836-1848) bracht hij in Italië een leger van vrijwilligers op de been. In 1848 vocht hij voor Sardinië tegen de Oostenrijkers. In 1849 verdedigde hij Rome tegen de Fransen en in 1860 veroverde hij met een vrijwilligersleger van 1000 man sterk Sicilië en Napels. Het spel: "jeu de Garibaldi", moet dateren uit dit jaar, omdat Napels in het middelpunt van het spel staat en ook de laatste plaats was die door Garibaldi veroverd werd. Door de overwinningen van 1860 kwam Koning Victor Emanuel op de troon. Nu was het helemaal zaak voor Garibaldi dat de overige gebieden ook nog voor de Italiaanse éénheid veroverd zouden worden. Zo ondernam hij in 1862 (niet zonder problemen, zoals blijkt uit de Courant) een poging de Kerkelijke staat, waaronder Rome, te veroveren. Rome werd verdedigd door Franse troepen. In de Courant leest u dat deze aanval minder goed afliep voor Garibaldi. Hij raakte gewond, werd gevangen genomen en zou berecht worden. Hoe het verder met hem afliep kunt u verder lezen in de "Opregte Haarlemsche Courant", waaruit ik enkele gedeelten heb overgenomen.

U zult zich misschien afvragen wat deze Italiaanse affaire te maken heeft met kasteel Twickel.

Wat ik hiermee heb willen aantonen is de historische waarde van zo'n simpel spelletje op de zolder van het kasteel.

Hier volgt nog een enkel gedeelte overgenomen uit de "Opregte Haarlemsche Courant" van 1862.

Wenen, 7 september

"Naaruit Turin geschreven wordt, behoeft niemand te meenen, dat het regtsgeding tegen Garibaldi en de zijnen door eene algemene amnestie in de geboorte zal worden gesmoord. In overeenstemming met den aan Rattazzi toegeschreven wensch, zal dit geding integendeel zoo dra mogelijk worden aangevangen en voortgezet.

Men houdt het ervoor, dat de Koning, in weerwil van het gebeurde, steeds eene zeer warme genegenheid voor Garibaldi koestert".

Wenen, 7 september

"Met belangstelling heeft men hier kennis genomen van een ingezonden brief, voorkomende in het laatste nummer van de Engelsche Times en handelende over de waarde van het bezit van Rome, als hoofdstad van het nieuwe Italiaansche Koninkrijk.

Niet lang geleden had de redactie der Times, in een van hare hoofd-artikelen, aan de Italianen verweten, dat hun aandringen op het ont-ruimen van Rome door de Fransche troepen om het aanhechten van deze stad aan de overige deelen van Victor Emanuels grondgebied, enkel en alleen moest worden beschouwd als eene opwelling van

”sentimentaliteit”.

In tegenspraak daarmee wordt door den briefschrijver beweerd en betoogd, dat het pausselijk gebied, met Rome als hoofdstad, een hoogst gewichtig strategisch punt is; dat de Keizer van Frankrijk dit even goed weet als de Koning van Italië; dat juist uit deze oorzaak het blijven van de Fransche troepen te Rome moet worden verklaard, en dat, zoo lang het Fransche bezettingsleger die stad niet zal verlaten hebben, de erkenning van Italië, al ware het ook door alle Europesche mogendheden tezamen, niet meer dan een ijdele klank zal zijn”.

Parijs, 9 september

”De voorstanders van de Italiaansche eenheid zijn steeds zeer misnoegd over de staatkundige gedragslijn, welke gevolg wordt door het ministerie Rattazzi. Volgens hen is ”het ongelukkige hoofd van het Kabinet” in groote verlegenheid, en weet hij volstrekt niet meer wat te doen. De meerderheid der door hem geraadpleegde staatslieden is in beginsel gestemd voor de regtsvervolging, instellen tegen Garibaldi en de vrijwilligers, en het kan dus gene bevreesding wekken, dat hij naar die zijde overhelt. Tegelijkertijd echter verneemt hij de stem van de gehele Italiaansche natie, ja zelfs van geheel Europa, die zich luide tegen zoodanige handeling verklaart.

Ten gevolge van het dralen en aarzelen van den heer Rattazzi, is thans het gouvernement gebragt in den toestand, dat het of de publieke opinie moet krenken door overtegaan tot eene geregtelijke vervolging, of zijne onmagt moet erkennen, door tot de amnestie over te gaan nu het te laat is. Uit dit een en ander zou alweder blijken, dat de heer Rattazzi de staatsman niet is om de last der regering van eene grote natie, die in zulke moeilijkheden, als thans Italië verkeert, te torschen.

De voorstanders der Italiaanse eenheid meenen, dat Graaf Cavour anders zou hebben gehandeld, en zijn overtuigd, dat deze bewindsman, in stede van op de vrijwilligers te doen vuren, thans met hen reeds in Rome zou zijn binnengetrokken. Naar luid van hunne opgave, staat de wond van Garibaldi slecht, en zal, in geval de gevierde patriot mogt overlijden in zijne gevangenis, de toestand van het kabinet Rattazzi zeker niet verbeteren.

Wat de wond aan den enkel van Garibaldi aangaat, verklaren de deskundigen, dat die van zeer ernstigen aard is. Er is zware ontsteking en koorts bijgekomen. Men zou, ter beoordeling van den toestand, niet uit het oog moeten verliezen, dat Garibaldi in America reeds veel heeft geleden door eene kogelwond aan den hals; dat hij gedurende de laatste jaren in eenen doorgaanden staat van zedelijke overspanning heeft geleefd, die zijn gestel heeft ondermijnd”.

Parijs, 10 september

"Een ter beurze loopend gerucht, volgens hetwelk de regering te Turin zou hebben afgezien van het denkbeeld om Garibaldi en de zijnen regten te betrekken, is in den loop van den namiddag en van den avond van verschillende kanten bevestigd geworden.

Het vroeger aangekondigde regtsgeding zou dus plaats maken voor eene algemeene amnestie".

c.a.m. Sinninghe Damsté- Hopperus Buma.

Uit ons grijs verleden

Eigenlijk klopt het opschrift boven dit stukje niet. Het onderwerp, waarover ik wat wou schrijven, is nog niet zo oud. Al bestaat het al honderd jaar niet meer.

Bij de Markewet van 10 mei 1886 zijn de laatste beletselen uit de weg geruimd om een overleefd, knellend stelsel af te schaffen. De Marken, zoals we die in ons deel van het land kenden. Vooral op de zandgronden kwamen ze voor. In de 19de eeuw beschouwd als overblijfselen uit een voorbijgane tijd, die ons niets meer te bieden hadden. En dus moesten verdwijnen. In dezelfde tijd als b.v. de nog resterende poorten van de steden gemist konden worden. En dus ook werden afgebroken als lastige sta-in-de-wegs.

Het aardige van deze vergelijking is, dat beide instituten ook ongeveer in dezelfde tijd zijn opgericht.

De poorten om de burger bescherming te verlenen van lijf en goed. De Marken om de agrarische gemeenschap in goede banen te houden.

Te houden, niet te leiden. Want de Marke was natuurlijk niet het eerste "regelgevend lichaam". Waar mensen, hoe primitief ook nog maar, hebben samengewoond en samengewerkt, daar zullen regels en afspraken hebben gegolden. Wanneer gaan we op jacht en wanneer wordt er geoogst. Welke bomen kunnen we kappen en wie krijgt er zijn deel van. Onze maatschappij met zijn vele wetten en regels heeft zijn voorlopers gekend. Recht groeit met de behoefte van de maatschappij mee.

Als we gaan praten over "de Marken" dan moeten we natuurlijk bedenken, dat het hier ging om kleinschalige eenheden. Stukken grond, die voor eenieder, die er toe behoorde waren te overzien. Dat daarboven het gezag van de landsheer stond doet er niet zoveel toe. De Koning, de Graaf, de Keizer, de stadhouder en welke Heren hier nog meer zijn geweest, och, zij waren er wel en zij eisten het hun

toekomstige op, maar zij waren toch ver weg. Het leven van alledag moesten de mensen zelf leven en maken.

De oudste vorm van samenleving, die enigermate aan regels gebonden was, vinden we in het Kerspel. Heel duidelijk blijkt uit de naam al, dat het hier gaat om een kerkelijke indeling. Je zou haast kunnen zeggen, het was een soort parochie. We zijn dan in de tijd van Lebuïnus en Bonifatius. Zij werken hier in de 8ste eeuw. We komen ook bisschop Radbod van Utrecht tegen, die ziek wordt in Drente en in een kapel in Ootmarsum overlijdt. We schrijven dan het jaar 918.

We mogen zeker aannemen, dat deze mensen gedreven werden door een groot geloof en in hun ijver om de bekeerlingen bijeen te houden, hebben gedaan wat in hun vermogen lag. Dat het accent van hun bemoeiingen op het geestelijk leven lag, ligt voor de hand.

Het is dus geen wonder, dat naast het "geestelijke kerspel" het "wereldlijke kerspel" genoemd wordt.

Als geestelijk kerspel komt in het jaar 1118 Delden al voor. Hieronder vielen toen ook Hengelo en Goor. Zij staan vermeld in het Oorkondenboek van het Sticht Utrecht.

Binnen de wereldlijke kerspelen vinden we de kleinere "buurschappen". Het aantal buurschappen, dat een kerspel bevatte, hing af van de grootte daarvan.

De buurschap had het karakter van wat wij nu een boerschap zouden noemen. Een groep min of meer bij elkaar staande woningen, waarvan de bewoners elkaar regelmatig tijdens het werk op de akkers zien. Zo wordt Woolde al in 1366 vermeld met de Latijnse term "burscapium". M.i. maakt het Latijnse woord ook duidelijk, dat het woord boer en buur niet hetzelfde betekenden. Wie zich met de geschiedenis van deze tijden gaat bezig houden, zal merken, dat kennis van het Latijn erg handig is. Veel documenten zijn nog geredigeerd in deze taal. Practisch voor de toenmalige schrijvers en lezers. Latijn werd door de geleerde stand overal verstaan. De volkstalen verschilden nog wel eens.

Interessant is het te lezen, dat er ook in deze tijden al rangen en standen waren. Ook onder die mensen, die wij nu allemaal als burgers zouden aanduiden. Wie in een buurschap woonde kon zoals in Drente "eigenerfde" zijn, maar ook "meier" of "koter". De eigenerfden waren de echte burenen.

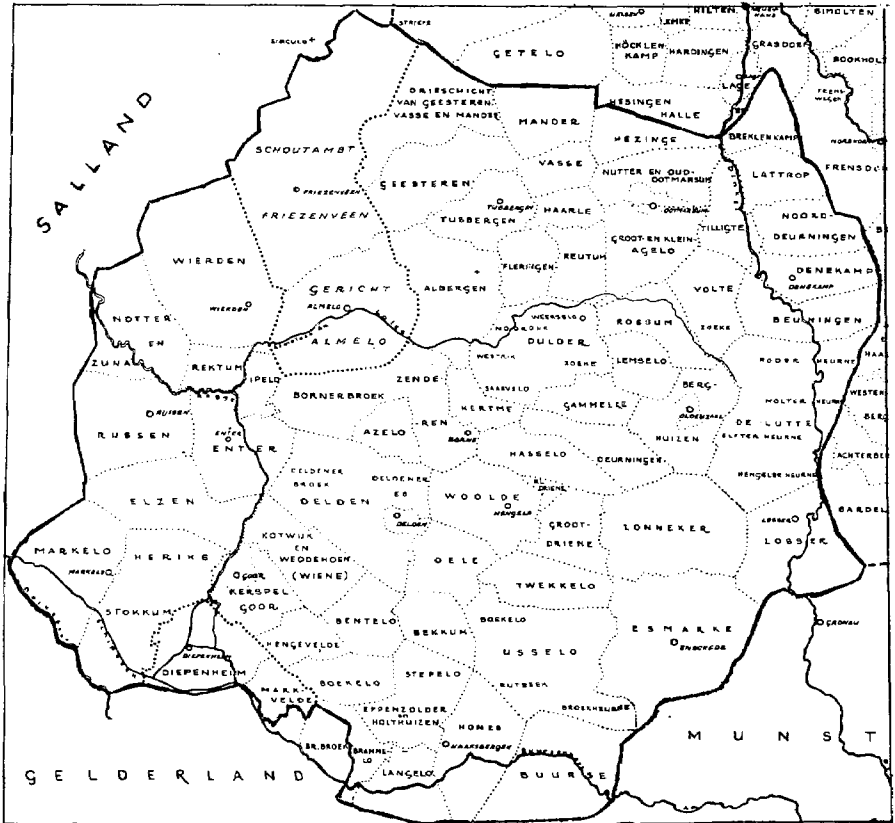
In onze streek kenden we "erfgenamen" en "meiers" en "koters". En de meiers werden dan als "burenen" beschouwd.

En dan had je nog de mensen, die niet tot de landbouwende stand behoorden, zoals de handwerklieden en de pastoor.

En als dan al deze termen en begrippen in onze maatschappij ingeburgerd zijn, dan komen pas de "Marken" op.

Het zijn dus niet de uit pre-historische tijden stammende instellingen,

De marken van Twente.

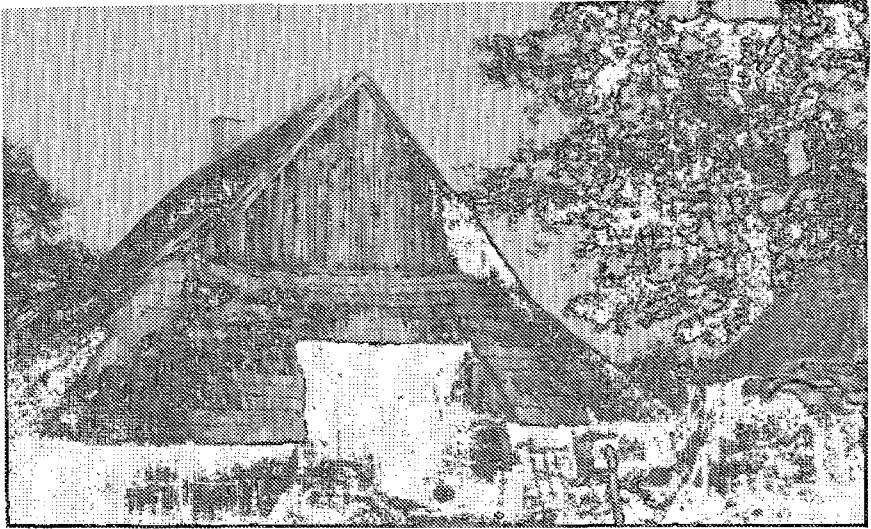

zoals lang gedacht is.

In Twente kunnen we de Marken dateren in de 13de eeuw. Het oprichten van Marken was geboren uit de noodzaak. De bevolking nam toe, daardoor ook het gebruik van de bodem. Woeste grond, absoluut nodig voor het toenmalige boerenbedrijf, werd schaarser. Bossen moesten beschermd worden tegen al te veel kaplust. Want de boer kon niet bestaan zonder hout. Verwarming en geriefhout, huizenbouw, schuren, dat alles was van het bosbestand afhankelijk. En dan nog de eikels, die door de varkens werden gezocht in het najaar.

En buiten het bos lag de heide. Nodig voor de schapen, die mest moesten produceren. En de heideplaggen, die in de stallen werden gelegd.

Langs de beken de groengronden, waar de runderen hun voedsel poogden te vinden. Dit alles werd bedreigd door de grotere bevolkingsdruk en dus moest er iets gebeuren.

Huis op de Kottersplaats "den Hork" te Buurse thans afgebroken. Naar een foto van het jaar 1904.

Stellig zal het ook in die tijd zo zijn geweest, dat initiatieven werden genomen door de meest belanghebbenden. En dat waren toen natuurlijk de boeren. Zij zagen hun bestaan bedreigd. We kunnen dus rustig alle romantiek vergeten. Er was niets anders dan de economische noodzaak, die de boeren dreef tot het maken van afspraken.

Welke afspraken werden dan gemaakt? Er werd begonnen met het vastleggen van bestuurszaken, zoals het kiezen van gezwoorenen (het bestuur zouden we zeggen), het gerecht, de waardelen (aandelen in de Marke), de koters en boeten op overtredingen.

Daarna kwamen de praktische afspraken over het hakken van hout, de heide, de turf, plaggen en gras, stoppelweide (in het najaar), sprokkelen en akeren (eikels voor de varkens). Verder het omheinen van de es en het poten van telgen.

Ook over de veedrift en het schutten van vee (het inbeslagnemen) werden bepalingen gemaakt. Ja, zelfs het aantal bijenkorven werd geregeld.

Tot slot waren er bepalingen, die wij met de gezondheid van mens en dier in verband zouden brengen. Ook waterschapsregels werden ontworpen.

Dat er zaken over de "naoberhulp" werden vastgelegd, zal wel volledigheidshalve zijn geweest. M.i. waren daar allang ongeschreven afspraken over.

Natuurlijk zullen niet alle Marken zo'n uitgebreid stelsel nodig hebben

gehad. Van de Marke Woolde vinden we het jaar 1492 waarin het recht wordt opgesteld. Naast de algemene zaken worden geregeld het houthakken, het turfsteken, het akeren en het schutten van vee.

Nu is het maken van regels één ding, het nakomen of het afdwingen is een ander. Er moest dus iemand zijn die toezicht hield en die de boeren aan hun plichten herinnerde. Dat werd de Markerichter. Dat zal wel een belangrijke, een grote boer zijn geweest. Hij moest immers gezag afdwingen. Maar niet altijd was het een boer. Vaak genoeg was het een bezitter van een havezate of een kasteel, een landheer, die op deze wijze zijn invloed op de streek groter maakte.

We lezen van een Roeloff van Coverden, die in 1498 richter was van Mander, Geesteren en Vasse. Een naam, die in Twente nog best bekend is. De familie is er nog, al noemt ze zich nu dan van Coeverden. In Noord-Deurningen wordt in 1605 Roloff van Twickelo gekozen tot richter. Maar slechts voor één jaar.

Verwonderlijk is het te zien, dat in die tijden ook de vrouwen al een grote rol wisten te spelen, want in het Deurninger Markeboek staat: "Soll künftigen Jahr 1614 holtrichter sein, Lubberdinck Erbe, nemblich die Moerbeeksche".

Natuurlijk was het de Markerichter in zijn eentje niet mogelijk alles in de gaten te houden. De Marke was soms uitgestrekt en hij kon niet overal tegelijk zijn. Was het een gewone boer, dan had de Markerichter ook nog zijn eigen bedoening na te gaan.

Daarom werden er ook assistenten benoemd. Schotters heetten ze. Hun taak was het ongerechtigheden bij de richter bekend te maken. Ook moesten ze vee, dat in strijd met de voorschriften ergens liep, schutten. Dat wil zeggen, in beslag nemen en in bewaring nemen.

Ik kan me niet voorstellen, dat de boeren dit werk van ganser harte gaarne deden. Immers, wie werd betrap? Dat waren meest de markegenoten. Soms bekenden, soms familie. Dus mensen, van wie men afhankelijk kon worden. Laten we dus maar aannemen, dat niet alles gezien werd. Evengoed, als we mogen veronderstellen, dat ook de markegenoten wel wisten hoe ver ze "te ver" konden gaan.

Een zaak waar, denk ik, wel streng op toe werd gezien, was het zich onrechtmatig vestigen in de Marke van een nieuwe grondgebruiker. Immers de Marke was gesloten bij de eerste formulering van het markerecht. Er was vastgesteld hoeveel boeren er waren met oude rechten. Voor elke boerderij was een "aandeel" een "waardeel" of een "waar" vastgesteld. En daaraan mocht niet meer getornd worden. Dat alles naar het principe "Veel varkens maken de spoeling dun".

We moeten ons voorstellen, dat het niet mogelijk was grondgebied uit te breiden. Heide omploegen zou betekenen, dat men minder schapen kon houden en die waren nu juist nodig voor de mest. Meer schapen gaan houden ging ook niet, want er was geen heide genoeg.

We zien dus, dat tot de komst van de kunstmest het niet mogelijk was uit deze situatie te geraken.

Dezelfde beperking gold evenzo voor de varkens, de runderen en zelfs voor de ganzen. Het aanwezige voedsel bepaalde de omvang van de veestapel.

De oudste zoon kreeg de boerderij als de oude boer terugtrad. De jongsten konden soms op het bedrijf, als het groot genoeg was, ook een gezin onderhouden, maar meestal ging dat niet. Zij konden dus knecht worden bij hun oudste broer of een ander vak gaan uitoefenen. Bekend is het recht, dat ze hadden op "'n stee an 'n heerd". Als oud oompje kwamen ze zo door het leven en aan hun eind.

Maar niet alle jongens zinde een dergelijke toekomst. Vooral niet als er een paar mooie meisjesogen in het spel kwamen.

Dan kon het gebeuren, dat er een geheimzinnig gefluister door de Marke ging. Vrienden en vertrouwden van de jongeman werden ingelicht. Als de maan vol is, dan gaat het gebeuren.....

En als de maan dan vol was, dan kwamen vrienden en maten bij elkaar op een afgelegen stuk woeste grond in de Marke. Snel werd een perceel afgebakend en geploegd. Een hut werd opgetrokken en ingericht. Het belangrijkste was de schoorsteen en het vuur eronder. En een bed moest er zijn, al waren het maar een paar planken met enkele bossen stro.

De beloning? Drank en eten! Wat had een jonge boer toen anders te geven? En als dan in de vroege het "spul" stond, dan mochten de schotters en de richter wel komen. Wie "rook" had en een bed, kon niet meer verjaagd worden. Dat wilden de oude wetten zo. En van deze oude opvatting profiteren nu nog onze tegenwoordige krakers. Hebben ze een huis gekraakt en is het bewoonbaar ingericht, dan kunnen ze slechts bij gerechtelijk vonnis tot vertrekken worden gedwongen.

Dat vonnis had de Markerichter niet tot zijn dienst. Hij kon niet anders dan de nieuwe bewoner aankondigen, dat hij geen enkele invloed in de Marke zou kunnen uitoefenen.

Dat betekende dat op de jaarlijkse vergadering, de Holting, hij geen recht van spreken had.

De indringer werd beschouwd als een "kotter". Een woord waar we nu ons begrip "keuterboer" in herkennen. De uitgang "kate" van namen duidt ook op de afkomst. Dat veel kotters later toch grote boeren konden worden, deed er niet toe. Wie geen waardeel had van oudsher, deed niet mee.

Lees ik het bovenstaande nog eens door, dan bekruipt mij de gedachte, dat het toch allemaal zo simpel niet was. En ik weet, dat uit de oude boeken ook een ander beeld van deze marke-samenleving tot mij gekomen is. Waar mensen hebben geleefd, hebben ze ook gestreefd om de zaken naar hun hand te zetten. Om hun eigen situatie te

verbeteren. En er zullen, net als nu, mensen zijn geweest, die net iets handiger, sterker en rijker zijn geweest dan hun tijdgenoten. En deze zullen wegen hebben gevonden om zich aan de oude wetten en gebruiken te onttrekken of om teksten in hun eigen voordeel uit te leggen. Een maatschappij is nooit statisch. Ook de maatschappij van de Marke niet.

Ik wil er meer over schrijven. In een volgend nummer. Maar vooral zou ik de lezers willen uitnodigen, dat wat zij er van weten op papier te zetten.

De redactie neemt het graag op.

Binnen de kring van het bestuur heb ik wel eens het woord "studiegroep van de historie" opgevangen. Als zo'n groep er voor Twickel en omgeving nog niet is, zou het dan een goed idee zijn er één op te richten?

C. van der Struik.

De tuinen van Twickel

Was ik in vroegere jaren wel eens in de kasteeltuinen geweest, vorig jaar tijdens de tentoonstelling "Koetsen en Kleren" heb ik pas goed begrepen wat er zich zoal afspeelt achter de zware ijzeren hekken.

Ruim drie maanden lang heb ik hier als suppoost mogen werken en vandaag nog kijk ik met veel genoeg terug op deze zo mooie periode.

De werkelijk schitterende tuinen, waarover zovele duizenden mensen met lof hebben gesproken, hebben ook op mij een onvergetelijke indruk achtergelaten. Amerikaanse, Zwitserse, Engelse en Franse bezoekers hebben hun bewondering niet onder stoelen of banken gestoken.

Zelfs onze naaste burens de Duitsers moesten toegeven, dat het bij hen "in der Heimat" niet mooier was! En dat wil wat zeggen. Zij allen begrepen maar niet, dat slechts drie tuinlieden tot zulke unieke prestaties konden komen.

Dit alles deed mijn Twentse hart bijzonder goed, vooral om reden het hier "Het Twickel" betrof waarvoor ik mijn gehele leven al zo'n zwak heb. Toen de tuinen in het najaar officieel gesloten werden, wist ik al dat ik mij weer opnieuw zou melden als suppoost voor het jaar 1986. In de hoop althans, dat het stichtingsbestuur daaraan behoefte zou hebben.

Welnu, de heren hebben er positief op gereageerd, ook al mede om reden zij ten aanzien van de toekomstige rondleidingen geheel andere plannen in hun achterhoofd hebben.

Zo zullen bijv. de tuinlieden niet meer ter beschikking staan, om de bezoekers met raad en daad bij te staan.

Wat wil dat nu zeggen? **Juist!!** Er worden met spoed enkele vrijwilligers gevraagd, die de honneurs waarnemen. In de pauze van de bijeenkomst op 16 januari l.l., ben ik door onze voorzitter in de gelegenheid gesteld een tipje van de sluier op te lichten. Waar beter dan in het hol van de leeuw, kon ik een beroep doen op deze vrijwilligers.

Zover mij bekend hebben zich reeds enkele mensen gemeld. Bravo, het is dus niet voor dovemansoren gezegd. Maar.... wanneer er zich nog enkele zouden melden, zal dat bijzonder op prijs worden gesteld. Wij hebben allen in de film gezien, welke die avond getoond werd, hoe fantastisch de tuinen van "Het Twickel" zijn. Dan lijkt het mij toch wenselijk, dat wij als vrienden van dit landgoed, dit schoons moeten overbrengen aan onze medemensen, die nog nooit (niet) in de gelegenheid waren dit alles te aanschouwen. En is het dan geen grote voldoening voor U, later te kunnen zeggen, daaraan heb ik medegewerkt?

Wel aan beste vrienden meldt u zich alsnog.

De rentmeester Graaf Schimmelpenninck en ook mej. Aafke Brunt zullen U graag vertellen, wat of de juiste bedoelingen zijn.

Voor een prijs van slechts Hfl. 3,-- (65 plus en kinderen tot 12 jaar) Hfl. 1,50, kunnen wij de Twentenaren en hopenlijk vele andere bezoekers, laten genieten van datgene waarop wij toch zo trots zijn!

En wat te denken van de enorme rust die hier heerst, waaraan wij toch allen in deze zo roerige tijd zulk een groot gebrek hebben.

Het parool zou moeten zijn:

"Waarvan U komt, van land, stad of kunst
in het Twickelse Bos.

Vindt U Uw broodnodig rust

Mocht U Delden nog niet kennen,

laat U er zich dan eens goed verwennen"

Frits H.J. Berghuis.

